

Kommentarer till ”Vem är teori?”

ATT FRAMFÖRA KRITIK mot en artikel som ”Vem är teori” är en grannliga uppgift eftersom en sådan kritik lätt kan uppfattas som en bekräftelse av dess tes. Vilken är då tesen? Den är att sociologins kanon är en social konstruktion och som sådan resultatet av ett maktförhållande, där vita män dominerat och exkluderat kvinnor och icke-vita män. Det finns också ett förslag till lösning på problemet: En normkritisk diskussion om kursinnehåll och kurslitteratur. Jag kommer inte att gå närmare in på förslagen till lösning, men håller med om att reflexivt förhållningssätt till kursinnehåll och kurslitteratur alltid bör finnas. Till viss del hoppas och tror jag att det redan finns, men förvisso kan det bli bättre. Beträffande klassisk sociologisk teori som utgör artikelns huvudfokus och som jag själv har en del kännedom om kan noteras att en viss bättring redan är på gång. Nya läroböcker i klassisk teori innehåller så gott som undantagslöst ett eller flera kapitel om sociologer som inte tillhör kategorin vita män.

Så till huvudtesen om exkludering. Självklart stämmer den, men vad implicerar den mera exakt och hur skall den beläggas? I denna kommentar vill jag försöka komplicera den bild som tecknas i artikeln på vissa punkter. Mycket av litteraturen på området utgår ifrån att det funnits ett antal betydande kvinnliga och/eller icke vita sociologer, som på sin tid varit erkända och uppmärksammade, men som sedan utslutits ur sociologins kanon. Det är också argumentet i artikeln ”Vem är teori?”. Så kan det naturligtvis vara, men det är ändå något paradoxalt i en sådan tes. Den som aldrig blivit insläppt i kanon kan nämligen inte slängas ut. Visserligen kan det vara både och: svårt att bli insläppt och lätt att åka ut, men för egen del tror jag att huvudförklaringen är den första. Den främsta anledningen till att det finns så få kvinnliga och/eller icke-vita sociologer i den klassiska sociologins kanon är svårigheten att få tillträde. De hinder som restes för kvinnor och icke-vita män att studera, få tillträde till universiteten och att skriva böcker var för de flesta oöverstigliga oavsett ämne. Att ett antal ändå lyckades är för mig den största gåtan. En förklaring är att flertalet, dock inte alla, kom från överklassen där det fanns gott om ekonomiskt, kulturellt och socialt kapital.

Ett illustrativt exempel är Beatrice Webb som trots sin privilegierade ställning fick övervinna många hinder för att nå sitt mål. Hon tillhörde Englands absoluta överklass. Herbert Spencer var en nära vän till familjen och en personlig vän till Beatrice. Det var även Bertrand Russell och flera andra ur Englands intellektuella elit. Trots det var hon av sin omgivning ämnad att i likhet med sina 8 äldre systrar gifta sig med någon lämplig kandidat ur societeten. Hon ville dock annorlunda. Hon ville forska och skriva böcker. Om detta berättar hon i första delen av sin självbiografi, *My Apprenticeship*.

Där skildrar hon också sitt möte med sin tids störste ekonom Alfred Marshall. Då hon delgav honom sina planer att skriva en bok om den kooperativa rörelsens historia fick hon veta att kvinnan av naturen är en underordnad mannen och ämnad för äkten-skapet. ”Om ni konkurrerar med oss kommer vi inte att gifta oss med er’ sa han och skrattade” (*My Apprenticeship*, s. 350). På frågan om han trodde att hon skulle klara av att genomföra en undersökning om den kooperativa rörelsens historia svarade han att hon möjligen kunde skriva något om kvinnans roll i densamma, men avslutade samtalet med följande slutsats: ”En bok av er om den kooperativa rörelsen skulle jag möjligen kunna be min fru att läsa för mig på kvällarna för att fördriva tiden, men jag skulle inte fästa något avseende vid den” (s 351). Ett annat vittnesmål om svårigheterna för en kvinna att ägna sig åt intellektuell arbete hittar vi i Virginia Woolfs *Ett eget rum*. Virginia Woolf var dotter till en av Englands mest kända filosofer Leslie Stephen, liksom Beatrice Webb var hon god vän med Bertrand Russell, men även med John Maynard Keynes och stora delar av den engelska kultureliten. Ett tredje exempel är Jane Addams, som tillhörde USAs absoluta ekonomiska, politiska och kulturella elit. Hennes pappa var god vän med Abraham Lincoln. Liknande gäller i viss utsträckning även Charlotte Perkins Gilman, Marianne Weber och Ellen Key i Sverige. De tidiga kvinnliga sociologerna var i stor utsträckning hämtade ur ett privilegierat skikt, som gjorde det möjligt att överskrida de begränsningar som ålåg det stora flertalet kvinnor. Självklart gällde det även männen, dock inte i samma utsträckning.

Mot alla odds lyckades ett mindre antal kvinnor och icke-vita män att ge viktiga bidrag till den klassiska sociologin. I artikeln nämns Harriet Martineau, Charlotte Perkins Gilman, W.E.Du Bois, Anna Julia Cooper, Ida B. Wells-Barnett, Marianne Weber, Beatrice Potter Webb och Jane Addams. Listan skulle kunna göras längre. Rimligen hör Simone de Beauvoir dit och det gör också E. Franklin Frazier, författare till ett antal på sin tid uppmärksammade böcker: *The Negro Family in the United States*, *The Negro in the United States* (1949), *Black Bourgeoisie* (1957) och 1948 vald till amerikanska sociologförbundets ordförande.

Det finns en tendens i artikeln, och i den litteratur som artikeln stödjer sig på, att dra slutsatser från ett statistiskt samband till det enskilda fallet. Men det kan man inte göra slentrianmässigt. Även om det är sant att det i historien funnits en tendens till uteslutning av vissa grupper ur kanon, så är det inte säkert att varje försvinnande ur kanon är ett resultat av uteslutning. Det kan finnas andra förklaringar. En anledning kan vara att de inte skrivit lika många sociologiska texter som sina vita manliga kolleger och det kan i sin tur bero på att de haft andra intressen vid sidan av sociologin. Jag vill påstå att så är fallet. Flertalet av ovan nämnda sociologer ägnade större delen av sin energi åt viktigare saker än sociologi, nämligen politiskt arbete. Ida Wells-Bartlett var journalist och bekämpade lynchningarna av svarta amerikaner. Inom ramen för denna kamp skrev hon två korta kartläggningar av lynchningarnas omfattning i USA, som förvisso är viktiga sociologiska dokument, men inte tillräckliga för en självklar plats i sociologins kanon. Marianne Weber var en av sin tids mest framträdande feminister i Tyskland. Hon var också Tysklands första kvinnliga parlamentsledamot. Hennes sociologiska produktion framstår dock som begränsad. Mest känd är biografen över

maken Max Weber (1926, på engelska 1975). Hennes viktigaste sociologiska arbete torde dock vara *Ehefrau und Mutter in der Rechtsentwicklung: Eine Einführung* (1907), som borde översatts till engelska. Titeln till trots är det en grundlig redogörelse för patriarkatets historia som förtjänat ett bättre öde än att bli bortglömd. Det kan nämnas att den fick en orättvis recension av Emile Durkheim i *L'Année Sociologique* (11: 1906-9) som skulle kunna tolkas som ett försök till exkludering.

W.E.B. Dubois var en betydande sociolog, men det finns ett alternativt sätt att se på hans sorti ur sociologins kanon. Du Bois var en pionjär inom den empiriska sociologin i USA. Under 1890-talet genomförde han en studie av den svarta befolkningen i Philadelphia (1899) där han ville göra troligt att deras svårigheter beror på omständigheterna och ytterst på diskriminering. Senare beskrev han i *The Souls of Black Folk* (1903) den svarta amerikanens jag i termer av ett kluvet eller dubbelt medvetande; ett medvetande om att vara både amerikan och att vara svart. Det finns vissa tecken på att Du Bois blev motarbetad av det vita Amerika, inklusive dess sociologer. Hans forskningsinstitut i Atlanta fick svårt att finansiera verksamheten och hans begrepp dubbelt medvetande "lånades", av Robert E. Park under namnet "marginal man", utan att Du Bois nämndes som inspirationskälla. Nu kan man ju tillägga att även "marginal man" ganska snart försvann ur den sociologiska teoribildningen, så det behöver inte vara fråga om diskriminering. Men varför försvann W.E.B. Du Bois ur kanon trots att Max Weber vid sitt besök i USA i början av 1900-talet kunde konstatera att Du Bois var den mest intressante sociolog han träffade? Det finns en möjlig förklaring, som dock inte passar in i berättelsen om exkludering. Du Bois beskriver själv hur besviken han blev över att hans forskning om den svarta befolkningens situation inte ledde någonvart; att politiker och allmänhet inte tog någon särskild notis om hans resultat. Han blev helt enkelt desillusionerad och beslutade överge sociologin för att bli politisk aktivist. 1909 var han en av två grundare till NAACP och han ägnade resten av sitt långa liv huvudsakligen åt politiskt arbete. Hur hans plats i sociologins historia skulle ha sett ut om han fortsatt som sociolog kan vi faktiskt inte veta.

Jane Addams var på sin tid en relativt välkänd sociolog, även om hon var mera känd för sitt sociala arbete vid *Hull house* och för sin politiska aktivism. Hon fick Nobels fredspris år 1931. Jane Addams skrev många böcker, varav ett mindre antal kan betraktas som sociologiska. Hon skrev också ett flertal artiklar i *The American Journal of Sociology*. Men det gjorde också många andra, varav 80–90 procent var vita män. Av alla de som skrev artiklar i AJS från säg 1890 till 1920, så försvann nästan alla ur sociologins kanon. Jane Addams är således i gott sällskap: Lester F. Ward, Franklin H. Giddings, Albion Small, Edward A. Ross, Robert M. MacIver och senare m.fl., hade alla skrivit långt mera om sociologi än Jane Addams och var mera kända som sociologer, men de försvann också ur kanon. Också i andra länder fanns många på sin tid välkända sociologer som glömts bort. I England fanns bland andra L.T. Hobhouse och Morris Ginsburg, i Frankrike Gabriel Tarde, Rene Worms och Maurice Halbwachs, i Österrike Gustav Ratzenhofer och Ludwig Gumplowicz och i Tyskland Albert Schäffle, Franz Oppenheim, Alfred Weber, Alfred Vierkandt och Leopold von Wiese, m. fl. Kvar blev som alla vet tre visa och vita män; Karl Marx, Max Weber och Emile

Durkheim, som under lång tid fick representera den klassiska sociologin. I periferin fanns framförallt George Simmel men också Auguste Comte, Herbert Spencer, Alexis de Tocqueville, Ferdinand Tönnies och Marcel Mauss. Min enkla poäng med denna tröttsamma uppräkningslista är följande: För att belägga en tes om systematisk uteslutning av kvinnor och icke-vita sociologer ur sociologins kanon måste man jämföra dessa grupper med den grupp vita män som också försvunnit ur samma kanon.

Den kvinnliga klassiska sociolog som skrivit mest och, enligt min mening, mest intressant inom ämnet sociologi är Charlotte Perkins Gilman. Hon är också mer teoretisk än sina kvinnliga kolleger. Kanske är hon den kvinnliga sociolog som har störst chans att bli en del kanon. I artikeln nämns med rätta hennes begrepp *androcentrisk kultur* som en teoretisk landvinning, men framförallt är det den analys hon gör av denna kultur som är intressant. Hennes mest kända bidrag är analysen av kvinnans ekonomiska beroende av mannen i *Women and Economics* (1898), men den kan eventuellt vara ett hinder för Gilmans upphöjelse till klassiker. Jag är inte säker på att den faller dagens feminister i smaken. Hennes analys är nämligen mycket biologistisk. Den står nämligen och faller med Darwins teori om könsurval. Den är med andra ord inte alls i linje med den kulturellt orienterade socialkonstruktivism som dominerar inom dagens feminism.

Slutligen en reflektion om Harriet Martineau. På sidorna 6–7 i artikeln nämns tre sociologer som exkluderats ur sociologins kanon, men som borde höra dit i kraft av sina teoretiska bidrag: Harriet Martineau, därför att hon lanserade *observationen* som sociologisk metod, Charlotte Perkins Gilman för att hon hävdade att vi lever i en *androcentrisk kultur* och W.E.B. Dubois för att han introducerade begreppet *dubbelt medvetande*. Som redan antytts accepterar jag denna bedömning i fråga om Gilman och Du Bois. Jag ställer mig mera tveksam i fallet Martineau. Tanken att hon skulle ha lanserat *observationen* som sociologisk metod är minst sagt tvivelaktig. Den äran bör nog tillfalla Auguste Comte, som redan på 1820-talet gjorde *observationen* till kärnan i sin positivism. Man kan tillägga att *observationen* varit en given källa till kunskap om både naturen och samhället i mer än två tusen år, så man kan under inga omständigheter tala om någon revolutionerande upptäckt. Om *observation* är den enda källan till kunskap, så är den givetvis källan också till sociologisk kunskap. Det kan tilläggas att denna uppfattning var allra vanligast i Martineaus hemland England, där empirismen var den dominerande kunskapsteorin åtminstone från Francis Bacon på 1500-talet, via Locke, Bentham och Hume, till Martineaus samtida John Stuart Mill. Man skulle kunna hävda att Martineau var först med att använda *observationen* som metod vid sin resa till USA vid mitten 1830-talet som hon beskriver i *Society in America* (1836), men i så fall finns en relevant jämförelse att göra. Vid samma tid besökte Alexis de Tocqueville USA och redogjorde för sina iakttagelser i *Democracy in America* (1835, 1840). Av dessa två böcker borde det inte råda något tvivel om vilken som gör de för sociologins vidkommande mest fruktbara *observationerna*. Den som läser Martineau skall finna att den i betydande utsträckning består av redogörelser för möten med diverse pastorer hon träffar på sin resa. Dessa samtal innehåller föga av sociologiskt intresse. Slutligen kan nämnas att artikelförfattaren nämner det faktum att Martineau

skrev en på sin tid mycket populär bok om politisk ekonomi som belägg för att hon var betydelsefull i sin samtid. Det är alldeles sant att hon skrev en sådan bok och att hon var mycket känd på sin tid. Men utgör denna bok om politisk ekonomi verkligen en grund för inkludering i sociologins eller, för den delen, ekonomins kanon? Knappast. Martineau gjorde inget eget bidrag till den ekonomiska vetenskapen. Nämda bok var en populärvetenskaplig framställning för den breda allmänheten. Det var därför den sålde så bra och det var det som vara själva poängen. Martineau skrev den för att försörja sina yngre syskon efter föräldrarnas död. Det var en bok skriven för brödfödan inte för vetenskapen. (Inom parentes kan nämnas att Martineau var en mycket radikal förespråkare för marknadsliberalism). Martineaus intressantaste bidrag till sociologin är, enligt min mening, inte att hon lanserade observationen som metod, utan att hon hade fruktbara idéer om vad som bör observeras, nämligen artefakter. Ett exempel som hon nämner är inskriptionerna på gravstenar som kan antas ge uttryck för det kollektiva medvetandet. Samma tanke återfinns långt senare hos Emile Durkheim. Det är möjligt, men långt ifrån säkert, att Martineau var först med detta förslag.

För att sammanfatta: Bristen på kvinnor och icke-vita män inom den klassiska sociologins kanon beror sannolikt mera på att de inte släppts än att de kastats ut. För att belägga en tes om uteslutning behövs en mera noggrann empirisk prövning och ett mera källkritiskt förhållningssätt till litteraturen på området.

Lars Udehn, Stockholms universitet